

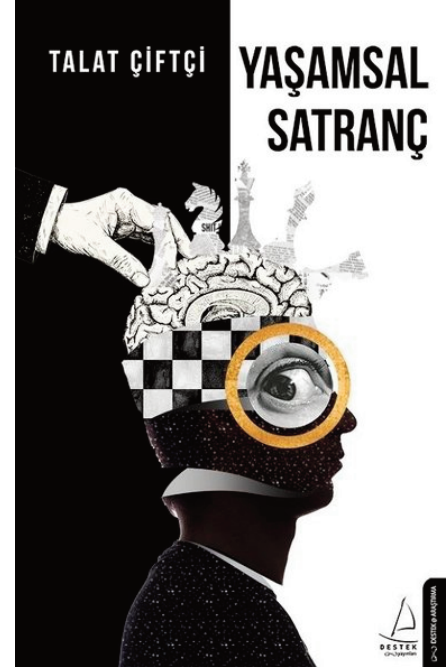
Doğru Hamleyi Bilmek/ Bulmak/ Yapmak: Yaşamsal Satranç

SÜLEYMAN YİĞİT*

Beynini kullanma şekliyle yeryüzündeki bütün canlılardan ayrı bir konumda bulunan insan, bu özelliğiyle doğayı ve diğer canlıları değiştirme gücüne sahiptir. İnsanın değiştirme gücünü başlangıçta, hayatta kalma, barınma ve çeşitli ihtiyaçlarını giderme sebebiyle kullandığı söylenebilir. Ancak insanın mağara duvarlarına çizdiği resimlerde ve avlanmak, korunmak için yaptığı aletlerde görülen süslemeler, insanın basit ihtiyaçların ötesinde bir sebeple bu gücü kullandığını da düşündürmektedir. Bu sebep sanat yapma ihtiyacı veya bir başka ifadeyle estetik kaygı olarak açıklanabilir. Zira insan çevresini sadece değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda çevresini güzelleştirmenin de yollarını aramıştır. Sahip olduğu bu güç, aynı zamanda, insanı yaşam mücadelesinde de avantajlı konuma yükseltmiştir.

İnsan beyninin taşıdığı bu potansiyel sebebiyle beynin nasıl çalıştığı bir merak konusu olagelmıştır. Çağlar boyunca çeşitli çalışmalara konu edilmiş olan beyin, sırları bugün bile tam anlamıyla çözülememiş, en gizemli organlardan biridir. Eskiler aklın merkezinin beyin yerine kalp olduğunu düşünmüşlerdir. Öyle ki eski Mısır'da beyin değersiz bir organ olarak görülmüş ve tahnit sırasında burundan sokulan bir aletle parçalanarak çıkarılmıştır. Buna karşılık aklın ve insanın merkezi kalp olarak görülmüş ve çıkarılan kalp itina ile kaplara konularak saklanmıştır (Şentürk, 2019, s. 220). Bunun yanında elbette aklın merkezinin beyin olduğunu düşünenler de mevcuttur (Şentürk, 2016, s. 213). Beyin, nöroloji bilim dalında pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bunun yanında psikoloji, biyoloji, antropoloji, estetik vb. alanlarda da yapısı, nasıl çalıştığı, geçmişten bugüne gelişimi ve gelecekte ulaşabileceği sınırlar açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda estetik ve nöroloji disiplinlerinin alt dalı olarak düşünülebilecek nöroestetik konusunda kaleme alınan eserlerden biri de Talat Çiftçi'nin *Yaşamsal Satranç* adlı eseridir. *Yaşamsal Satranç*, doğadaki tüm canlılar arasında geçmişten bugüne süregelen mücadele olarak tanımlanabilir. Bu mücadele tüm canlıların katılımıyla oynanan büyük bir satranç oyunudur ve çok sayıda rakip oyuncuya karşı oynanır (Çiftçi, 2019).

1954 yılında Kahramanmaraş'ta dünyaya gelen Talat Çiftçi, 1975 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Kimya Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Eğitimine ABD'de devam eden Çiftçi, biyokimya mühendisliği alanında yüksek lisans ve doktora derecelerini almaya hak kazanmıştır. Ardından çeşitli yurtdışı üniversitelerinde eğitimine devam etmiş ve 1993 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, 2012-2018 yıllarında Bahçeşehir Üniversitesi'nde dersler vermiştir (Çiftçi, 2019: 9). 2018

yılında Işık Üniversitesi'nde Sanat Bilimi alanında doktora yapmış olan Çiftçi, Altınbaş Üniversitesi'nde akademik çalışmalarına devam etmektedir. 2019 yılında Destek Yayınları tarafından yayımlanan *Yaşamsal Satranç*, yazarın *Nöroestetik ve Görsel Düşünme Perspektifinden Sanatsal ve Bilimsel Yaratıcılık* (2018) adlı doktora çalışmasından hareketle üretilmiştir. Yazarın ayrıca konu hakkında kaleme almış olduğu *Nöroestetik Perspektifinden Görsel Sanatlara Bakış* (2017) adlı bir çalışması da mevcuttur.

Yaşamsal Satranç, yazarın hayatı hakkında bilginin verildiği 'Yazar Hakkında' başlığı ile başlamaktadır. Bunu 'Başlarken' başlığı takip etmektedir. Bu başlık altında çocukluğuna dair bir anekdota da yer veren yazar, hayatı hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Ardından 'Teşekkür' başlığında kitabın oluşma aşamasında doğrudan ya da dolaylı katkıları olan isimler anılmış ve kitap 2018 yılında vefat eden Fuat Sezgin ile eşi Ursula Sezgin'e ithaf edilmiştir.

Kitap, konunun kapsamının çizildiği, bölümler hakkında bilgilerin verildiği 'Giriş'i takip eden 3 ana bölüme ayrılmıştır. Bölümler sırasıyla 'Yaşamsal Satranç ve Beyin', 'Stratejik Yaratıcılık' ve 'Tarihsel Süreçte Stratejik Yaratıcılık' başlığını taşımaktadır.

'Yaşamsal Satranç ve Beyin' bölümü kendi içerisinde 7 alt başlığa ayrılmıştır. İlki 'İnsanın Doğadaki Konumu'dur. Bu başlıkta Charles Darwin'in Evrim Teorisi ile Alfred Russell Wallace'ın çalışmalarına değinilerek konuya giriş yapılmış, ardından 'canlılık ve yaşam nedir?' sorusuna cevap aranmıştır. Evrenin temelinde bulunduğu kabul edilen madde, enerji ve bilgi konusu ile söz konusu bölüm tamamlanmıştır. 'İnsanı Hayvanlardan Farklı Yapan Özellikler' adlı ikinci başlıkta insanı hayvanlardan ayıran 14 özellik örneklerle açıklanmıştır. Üçüncü başlık esere de ismini veren 'Yaşamsal Satranç' adını taşımaktadır. Doğadaki bitkilerin, hayvanların ve mikroorganizmaların geçirdiği değişimlerle söz konusu satranç oyununa katılabildikleri görülmektedir. Bunun yanında maymun, goril ve şempanzelerin beyni ile insan beyni arasındaki benzerlikler ve farklılıklara değinilmiştir. Rizzolatti ve arkadaşları tarafından ortaya atılan *ayna nöronlar* konusu bu başlığın bir başka önemli noktasıdır. Bölüm Platon, Freud ve Maslow'un çeşitli görüşlerinin irdelenmesi ile tamamlanmıştır. Dördüncü başlık 'Beyne Genel Bakış' adını taşımaktadır. Beynin bölümleri ve bu bölümlerin işlevleri ile zihin konusuna değinilmiştir. Bu bölümde söz konusu edilen bir başka husus ise zekâdır. Bölüm çeşitli zekâ kuramlarına değinilerek tamamlanmıştır. Beşinci başlık 'Nöroestetik ve Görsel Düşünme'dir. Çeşitli kültürlerde yer alan görsel düşünmeye yönelik parçaları birleştirerek yapılan oyuncaklar (lego), kâğıt katlama sanatı (origami), kesilmiş karton parçalarını birleştirerek yapılan resimler (puzzle) gibi oyunlara; görselleştirme için kullanılan şemalara; insanın görüntülerdeki eksikleri tamamlaması şeklinde tanımlanabilecek Gestalt kavramına değinilmiştir. Ardından nöroestetik tanımlanmış, renklerin nasıl algılandığı anlatılmış, nöroestetik konusundaki çalışmalara genel olarak değinilerek bölüm tamamlanmıştır. Altıncı başlık 'İnsan Beyni ve Beş Farklı Kimlik'tir. Bu başlık altında fizyolojik kimlik, bedensel kimlik, duygusal kimlik, bilge kimlik ve yaratıcı kimlik açıklanmış ve okuyucu ilk bölümün son başlığı olan 'Beş Kimlik İle Yaşamsal Satranç Oynamak' bölümü için hazır hale getirilmiştir. Bu bölümde ise fizyolojik kimliğin tüketimle, bedensel kimliğin bedenle, duygusal kimliğin ilişkilerle, bilge kimliğin gelenekle, yaratıcı kimliğin ise gelecekle ilgili olduğu dile getirilmiş ve bu kimliklerin insan hayatında oynadığı role değinilmiştir.

İkinci bölüm 'Stratejik Yaratıcılık' üst başlığını taşımaktadır. Yaşamsal satranç oyununda her insan kendisine en uygun stratejik davranışı sergilemektedir. Stratejik davranışın adımları, algılama, bilgi işleme ve eyleme geçme şeklinde sıralanabilir. Algı ve bilgi işleme aşamaları tamamlandıktan sonra *karar ağacı* yöntemi kullanılarak bir *yol haritası* belirlemek şarttır. Son aşama ise eylem aşamasıdır. Stratejik yaratıcılık için görsel düşünmenin önemine de değinen yazar, söz konusu kısmı stratejik yaratıcılık konusunda camın önemi konusuna ayırmıştır. Bunu 'Sanatta Stratejik Yaratıcılık' ve

'Fen Alanında Stratejik Yaratıcılık' alt başlıkları takip etmiştir. 'Sanatta Stratejik Yaratıcılık' konusunda Georges Seurat'ın renk kuramı ve puantalizme, puantalizmden sonra geliştirilen piksel kavramına ve bu iki gelişmeden etkilenecek çalışmalar yürüten isimlere değinilmiştir. Fen alanındaki gelişmelerden ilki teleskopun icadıdır. Ardından mercekler icat edilmiş, mercekler sayesinde mikroplar keşfedilmiş, mikropların keşfi antibiyotiklerin bulunmasını tetiklemiştir. Bu, yazar tarafından stratejik yaratıcılık merdiveni olarak adlandırılmış ve bölüm tamamlanmıştır.

Kitabın üçüncü ve son bölümü 'Tarihsel Süreçte Stratejik Yaratıcılık' başlığını taşımaktadır. Göbeklitepe'yle temelleri atılan yerleşik medeniyetin gelişimi fen bilimleri, görsel sanatlar şeklinde ayrıntılı olarak ele alınmış, bu gelişime katkı yapan isimlerin çalışmalarına yer verilmiş ve bu bölümün ilk kısmı olan 'Doğu'nun Stratejik Yaratıcılık Mirası' tamamlanmıştır. İkinci kısmın başlığı 'İslam Dünyasında Stratejik Yaratıcılık Nasıl Kaybedildi?'dir. Bu kısımda İslam dünyasının özellikle ilk dönemlerinde çok önemli isimler yetiştirmesine rağmen zaman içinde İslam dünyasında yaşanan bozulmalara değinilmiş ve bunun sebepleri üzerine düşünülmüştür. Üçüncü kısım 'Batı'da Stratejik Yaratıcılık'ın Yükselişi' başlığını taşımaktadır. Avrupa'da matbaanın bulunması ile coğrafi keşiflerin önemine değinilmiş ve Batı ile Doğu arasında zaman içinde açılan 'uçurum'un sebepleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümün son kısmı 'Gelecek Nasıl Olacak? Doğu ve Batı Kavramlarının Sonu Mu Geliyor?' başlığını taşımaktadır. Bu kısımda da bugünün dünyasında Amerika, Çin ve Güney Kore gibi ülkelerin kat ettikleri ilerlemeye değinilmiştir.

'Sonuç ve Öneri' bölümü 'Stratejik Yaratıcılık Seferberliği' ismini taşımaktadır. Yazar bu bölümde önce çalışmanın genel bir özetini yapmış, ardından dünyanın içinde bulunduğu, bütün ülkeleri ilgilendiren stratejik yaratıcılık yarışında yapılması gerekenleri dile getirmiştir. Aziz Sancar tarafından dile getirilen *beş yüz yıllık uykudan uyanmanın yaratıcı kimliğe sahip bir nesille mümkün olduğunun altını çizen Çiftçi, Prof. Dr. Fuat Sezgin'in 'teknoloji ürünleri ile yeni teknolojiler üretmek için çalışıyor muyuz, yoksa onlarla oyun mu oynuyoruz'* sorusuyla çalışmasını tamamlamıştır.

Kitabın son kısmında eserde geçen 'Şahıslar Listesi' ve 'Kavramlar Sözlüğü'ne yer verilmiştir. Konu ile alakalı geniş ve ayrıntılı 'Okuma Önerileri'ne yer veren yazar, yaralanılan 'Kaynakça'yı da eserinin sonuna eklemiştir. Eser 'Dizin' ve 'Renkli Resimler' ile tamamlanmıştır.

Yaşamsal Satranç son dönemde özellikle Batılı araştırmacılar tarafından çokça eser kaleme alınan bir konuda yazılmış özgün bir eserdir. Talat Çiftçi, kitap boyunca konu hakkında hayatının çeşitli dönemlerine dair küçük anekdotlara yer vererek esere oldukça samimi bir hava katmıştır. Bunun yanında eserin muhtelif yerlerinde kullanılan görseller ve şemalar eseri oldukça akıcı hâle getirmiştir. Ayrıca çeşitli konularda sorular sorup okuyucunun ilgili boşluğa cevabını yazmasını isteyen yazar, bu yolla eserin bir sohbet havasına bürünmesine de zemin hazırlamıştır. Kitabın başında okuyucu ile bir yolculuğa çıkmak istediğini dile getiren Çiftçi, sonunda kitap hakkında görüş ve öneriler için irtibat adresini de vererek eserin okurlar üzerindeki etkisini önemsedini de göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Çiftçi, Talat (2017). "Nöroestetik Perspektifinden Görsel Sanatlara Bakış". *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, s.1-14.
- Çiftçi, Talat (2018). *Nöroestetik ve Görsel Düşünme Perspektifinden Sanatsal ve Bilimsel Yaratıcılık*. Doktora Tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi.
- Çiftçi, Talat (2019). *Yaşamsal Satranç – Beyin, Nöroestetik, Stratejik Yaratıcılık*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiir Kılavuzu 1*. İstanbul: OSEDAM.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2019). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 3*. İstanbul: DBY.